

Адказы на заданні рэспубліканскай алімпіяды па беларускай мове,
II этап (раённы), 2010/2011 н.г.

Комплексная работа, 9 клас

1. Якімі гукамі адрозніваюцца словы *барэц і баец; паджаць і паджгаць; раздаць і разжаць; увязвацца і узьявацца; намазка і мазанка?*

Адказ: [барэц], [байэц]; [падджэцац'], [падджгац']; [раздац'], [раджэцац'];

[ув'азвацца], [уз'вавацца]; [намазка], [мазанка].

2. Прыдумайце і запішыце з указанымі словамі сказы, у якіх бы **дакладна** выяўлялася іх лексічнае значэнне: драбіны, гронка, паходня, рахманы, кужаль.

Даведка:

Драбіны – 1) драўляная прыстаўная лесвіца. Хлопцы залазілі на вышкі па высокіх драбінах праз закотнае акенца.

2) сялянскія калёсы з рашотчатымі бакамі. ... Лабановіч сядзеў ужо на сене ў драбінах і выязджаў з вёскі. (Я. Колас).

Гронка – скопішча пладоў або кветак на адной галінцы. Неяк адразу пацяжэлі ад ... крывянога соку гронкі каліны.

Паходня – пераносная свяцільня ў выглядзе ліхтара на доўгай палцы або намотанага на канец палкі прасмоленага пакулля; факел. Людзі распалілі вогнішчы, бегалі вакол іх з паходнямі, шумелі, крычалі, стралялі ў наветра... (В. Вольскі).

Рахманы – 1) які не баіцца чалавека, спакойны, нязлосны (пра жывёл, звяроў). Самыя наравістыя, самыя няўрымслівыя коні ў ...[каваля] станавіліся рахманья, пакорлівыя. (У. Дубоўка).

2) памяркоўны ў адносінах да іншых; згаворлівы; дабрадушны, лагодны. [Мачаха] была вельмі добрая і рахманая, да мяне адносілася як да свайго дзіцяці.

Кужаль – 1) валакно ачэсанага лёну. Сядзелі за прасніцамі жанкі, прадучы кужаль і кудзелю. (А. Васіленка). // Ніткі з такога валакна. Кужаль Маланка снавала, цэўкі сукала і ткала. (Я. Купала).

2) палатно з такіх нітак. Кужаль і шоўк вытыкаюць варштаты для прыгажэйшых у свеце ўбораў. (Я. Купала).

3. Выпішыце словы, якія адпавядаюць схеме “прыстаўка – прыстаўка – корань – суфікс – суфікс – канчак”, абазначце ў іх марфемы.

Па-вы-праўл-я-ць, **вы-на-ход-лів-асць**-□, аб-ня-слаўл-енн-е, **не-за-цікаўл-ен-асць**-□, **не-з-разум-е-л-ы**, па-с-сяк-а-юць.

4. З чым вы можаце пагадзіцца, а з чым – не? Патлумачце.

а) усе пералічаныя дзеясловы могуць быць толькі зваротнымі: апранацца, абурацца, цешыцца, спрацацца, пудрыцца, нагнуцца. **НЕ:** абурацца, спрацацца – толькі зваротныя;

б) катэгорыя часу праяўляецца толькі ў абвесным ладзе. **ТАК;**

в) ад любога дзеяслова можна ўтварыць асабовыя формы, якія б выкарыстоўваліся на практыцы. **НЕ:** каласіцца, світаць, падмякнуць, разгарэцца, каванца – не ўтвараюць формы I асобы;

г) лічэбнікі не маюць катэгорыі роду. **НЕ:** адзін, адна, адно; два, дзве; абодва, абедзве; усе парадкавыя змяняюцца па родах;

д) зборныя і парадкавыя лічэбнікі вытворныя. **ТАК:** трэці ← тры; двое ← два.

5. Перакладзіце тэкст на беларускую мову. Расстаўце знакі прыпынку.

Даведка: у дужках падаюцца магчымыя варыянты перакладу.

Пахла язінам у старой гасцінай (гасцёўні) з пакошанай падлогай. Згнілы (гнілы), шэра-блакітны ад часу балкон, з якога, за адсутнасцю (з прычыны адсутнасці) прыступак, трэба было саскокваць, патанаў у крапіве... У спякотныя дні, калі яго пякло сонца, калі былі адчынены асеўшыя (аселья) шклянныя дзверы і вясёлы водбліск шкла перадаваўся ў цьмянае авальнае люстра, якое вісела на сцяне супраць

(насупраць) дзвярэй, заўжды (увесь час, заўсёды, усё) успаміналася нам фартэпіяна цёткі Тоні, што калісьці (некалі) стаяла пад гэтым люстрам (І. Бунін).

6. *Адшукайце і выпраўце ў сказах лексічныя, граматычныя, пунктуацыйныя памылкі. Запішыце правільны варыянт.*

Праведзены цэлы шэраг даследаванняў паэтыкі **Максіма Багдановіча**.

Калі пераступаем парог хаты, нам раптам становіцца боязна.

Хуткасць ветру дасягнула **сарака** метраў за секунду.

Высокая культура маўлення – сведчанне таго, што чалавек выхаваны. АБО: Высокая культура маўлення – сведчанне **выхаванасці чалавека**. АБО: Высокая культура маўлення **сведчыць** аб тым, што чалавек выхаваны.)

На адным кусце, чарнеючы **абодвума** дуламі, вісела стрэльба, на другім — паляўнічы рог.

7. *Многія беларускія словы будуць добра зразумелыя і расіяніну, і ўкраінцу, бо карані іх у глыбокай старажытнасці, калі нашы стараславянскія продкі пакланяліся агульным паганскім багам, ад імёнаў якіх і ўтварыліся гэтыя словы. Аб'яднайце словы ў групы паводле ўтварэння, запоўніце табліцу.*

Словы	Імя бога, ад якога пайшлі гэтыя словы	Функцыі бога, яго роля ў жыцці чалавека
Вялікі, веліч	Вялес, Велес	Сын Рода, вялікі мудрэц і апякун хлебарабаў. Бог дабрабыту і мудрасці. Прывёў створаны свет у рух. Вялес, спускаючыся з неба, нібыта набываў аблічча чалавека-быка, часам чалавека-асілка з вялізнымі бычынымі рагамі.
прырода, родзіч, народ, продак, ураджай	Род	Творца жыцця, уладар сусвету: Пачаў ствараць бачны свет. Раздзяліў свет на тры часткі: верхні – на нябёсах (там жывуць багі); сярэдні – ява (заселены людзьмі); ніжні – свет мінулага (туды ідуць продкі).
жывы, жыта, жыццё, жывот	Жыва	Багіня жыцця і долі. Прыходзіць на свет дзіця – і запальвае Жыва зорку, якая будзе гарэць, пакуль не скончыцца зямное жыццё чалавека. Багіня познай вясны і лета, яна ўваскрасала не толькі памершую на зіму прыроду, але і пачуцці людзей.
лад, ладзіць, ладны	Лада	Багіня веснавога абуджэння і кахання. Увасабленне прыгажосці, сціпласці і абаяльнасці.
харавод, харомы, пахарашэць	Хорс	Бог сонечнага святла, нясе сонечны настрой. У сонечным святле любая справа робіцца, сокам наліваюцца каласы і плады.
яры, Яраслаў, ярасць	Ярыла	Бог веснавога адраджэння прыроды ад зімовага сну, бог урадлівасці і кахання. Усім істотам даваў моц.

9. *Назавіце асобу ці твор мастацтва, пра якія сказана:*

- I. **Крыж**, зроблены **Лазарам Богшам** па заказе **Ефрасінні Полацкай**
- II. **Кандрат Крапіва**
- III. **Каложская (Барыса-Глебская) царква ў Гродна**
- IV. **Кірыла Тураўскі**
- V. **Максім Багдановіч**